

חגיגה בהלכה ואגדה

מאת הרב יוסף די סימן טוב מזה"ס "ברם יוסף"

מתוך הספר "אשכול יוסף" על המועדים שיצא לאור בקרום

להאזנה לשיעורי המחבר:
073-371-8053

לרכישת ספרי המחבר:
054-84-60007/8 או 02-5373570

סימן א'

הרי רוב העולם זהירים בנר חנוכה ומדוע לא זוכים לבנים תלמידי חכמים?

הנה מפורסם בשער בת רבים, מה שהבטיחו חז"ל (שבת כג:), שמי שרגיל בנר, יהיו לו בנים ת"ח, דכתיב (משלי ו') "כי נר מצוה ותורה אור", וביאר רש"י: "על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה, בא אור דתורה". והגמרא מספרת כמה מעשיות, על כמה בתים שהיו רגילים וזהירים בנרות, ויצאו מהם ת"ח,

והנה מצינו לאחד מרבתינו הראשונים, הגאון המקובל רבי יצחק בנו של הראב"ד, בקונטרס סוד הדלקת נרות חנוכה (נדפס בספר הזיכרון לבעל הפחד יצחק, עמ' תל"ז), שכתב שקיבל מאליהו הנביא זכור לטוב: דהנה אמרו רבותינו ז"ל שהזהיר בנר חנוכה יהיו לו בנים ת"ח, וקשה שהרי כל העולם מדליקין נרות חנוכה, ואין כולם ולא רובם זוכים לבנים זכרים ת"ח, וכתב שאין לתמוה מזה, שהאמת הוא שהחכמים הם אמת ודבריהם אמת, ואף שכל העולם מדליקין נרות חנוכה, ורובא דרובא יוצאין ידי חובתן, אבל מיעוט דמיעוט זהירים להדליק כפי כל פרטי המצוות והדקדוקים, שהזהיר בהדלקתן בכל פרטיה ודקדוקיה, יקנה וישיג בכוח המצוה ובסגולתה בנים זכרים ת"ח.

ותמוה באיזה דקדוקים שבהדלקה אין הכל זהירים, הלא רבים מדליקים במנורות מכסף טהור, ובשמן זית זך כתית למאור, ואפילו יותר משיעור כדי שתכלה רגל מן השוק, ומהדרים בכל מיני הידורים, ומדליקים בשמחה וברוב תעצומות. וכל ישראל מקיימים אותה בשמחה. ובכל זאת אין הכל זוכים לבנים ת"ח?

ביאור א'

הזהיר להדליק נר לת"ת גם בלילות שבת וחנוכה

מצינו לעיון יעקב (עין יעקב שבת כג:), שהקשה כאמור, שבזמן הזה כו"ע רגילים במצות נר חנוכה ונר שבת, וא"כ צריך היה להיות לכולם בנים ת"ח? ותיירץ שמה שאמרו בגמרא הרגיל בנר, הכוונה שמוזיל מכספו ומוציא ממונו על נרות, כדי שבניו יוכלו ללמוד בלילה לאור הנר, הוא יזכה לבנים ת"ח. ועפ"ז תירץ קושיית המהרש"א, למה גבי נר חנוכה אמרו בגמרא "הרגיל" בנר יהיו לו בנים ת"ח, ואילו גבי שאר מצוות אמר "הזהיר"? כגון הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה, הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה, הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין. וביאר שמכיון שהדלקת הנר כדי שילמדו בו בני הבית, אינו מצוה חיובית פרטית, אלא מצוה על כללות הבית, לכן נקט לשון "הרגיל", משא"כ מזוזה וציצית שהוא חיוב על כל אדם, לכן אמר "הזהיר", שרק הזהיר בהם לעשותם כתיקונם ולבדוק אותם שכרו שיש לו דירה נאה וטלית נאה. ושמחתו בפירושו כמוצא שלל רב. [ולפי דרכו, י"ל שלכן מדליקים ב' נרות בכל ע"ש. נר א' לכבוד שבת, ונר א' לכבוד ת"ת דשבת, וגם זה כבוד שבת, ולכן שפיר יכול לעלות טעם זה בקנה אחד, עם הטעם הידוע שמדליקים ב' נרות משום זכור ושמור].

אלא שיש להקשות, שמלבד רש"י שפירש שכוונת הגמרא לנר שבת ונר חנוכה, מצינו לעוד מרבתינו הראשונים שאף גרסו כך בגמרא, שהכוונה לנר שבת וחנוכה, כמבואר ברש"י בסידורו (סי' שט"ו), רי"ף ורא"ש (שם), מאירי ורבינו חננאל, ובה"ג (הל' חנוכה)?

ולולא דמסתפינא הייתי מקיים פירושו העיון יעקב והיינו, שהזהיר "בנר של תורה" בשבת ובהנוכה, יהיו לו בנים ת"ח. ונקט ימים אלו לרבותא, כי בשבת אסור לקרוא לאור הנר, לכן צריך להיות זהיר בשבת להיות בביתו נר עומד שיהיו יכולים ללמוד לאורו, כגון שיזמן שומר שיפקח שלא יטו את הנרות בעת הקריאה לאורם, כמו שפסק השו"ע (סי' ער"ה ס"ג). או בעניין אחר שמוותר לקרוא לאור הנר, עיין ביאור הלכה, (שם ס"א ד"ה לאור הנר). וכן בחנוכה שאסור ליהנות לאור הנר, יהיה זהיר להוסיף עוד נר עבור מצות ת"ת, עי"כ זוכה לבנים ת"ח, אבל בשאר ימות השנה שבין כה

צריך להדליק הנר להאיר ביתו, פשיטא שזהיר בהדלקת הנר, שיהיו עוסקים בתורה לאורו, ונמצא שבניו עוסקים בתורה בכל לילות השנה כולו, ואז בודאי שיהיו בניו ת"ח. ובוה נחא כיצד שייך לקבוע סגולות שיהיו הבנים ת"ח, ואפילו סגולה גדולה ככל שתהיה, והלא הבנים לא יהיו ת"ח אם לא ילמדו תורה וישקדו בה? ברם לאור האמור נחא, כי ע"י שזהיר בכל לילות השנה בנר של תורה, יעסקו בניו בתורה ויהיו ת"ח.

ביאור ב'

מוקף בתפילין ציצית מזוזה נר חנוכה וכולן בדקדוק

איתא במנחות (מג): חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצוות, תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן, ועליהן אמר דוד (תהלים קי"ט) "שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך", ובשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו עומד ערום, אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה, וכיון שנוכר במילה שבבשרו נתייבבה דעתו, לאחר שיצא, אמר עליה שירה, שנא' (תהלים י"ב) "למנצח על השמינית מזמור לדוד", על מילה שניתנה בשמיני. ובספרי (סוף ואתחנן פסקא ל"ו): משל למלך בשר ודם שאמר לאשתו הוי מתקשטת בכל תכשיטיך, כדי שתהיי רצויה לי, כך אמר להם הקב"ה לישראל, בני, היו מצויינים במצוות, כדי שתהיו רצויים לי. ובוה נחא מ"ש הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד הלכה י"ב) גבי מצות נר חנוכה שחביבה היא עד מאד, ולא כתב כן גבי מצוות אחרות, כגון שבת מילה, שופר לולב. דהנה בגמ' שבת (כב.) איתא שמניחין נר חנוכה משמאל כדי שתהיה מזוזה מימין, וכן פסק הרמב"ם (פ"ד ה"ז), ואיתא בשאילתות דרב אחאי גאון (וישלוח, שאילתא כ"ו) דמזוזה מימין ונר חנוכה משמאל, ובעל הבית בטלית מצויצת עובר ביניהם לקיים החוט המשולש לא במהרה ינתק, וכ"כ השו"ע (או"ח סי' תרע"א ס"ז), ובמאירי נוסף: "ויבוא בעל הבית בתפילין ובטלית מצויצת ביניהם, שנא' חונה מלאך ה' סביב ליראיו". ולפי"ז מצות נר חנוכה חביבה, שעל ידה האדם מוקף בהרבה מצוות, שהרי חביבות ישראל היא מכוח שהם מוקפים במצוות, כמ"ש במנחות.

לפי"ז יש ליתן טעם למה הזהיר בנר חנוכה זוכה שיהיו לו בנים ת"ח, מפני שכנגד שהוא משולש במצוות, זוכה במקביל גם שיהיו דור אחר דור משולשים בתורה, כמ"ש בב"מ (פה.) כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובנו ת"ח, שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם, שנא' (ישעיהו נ"ט) "ואני זאת בריתי וגו' לא ימוש מפך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם", ועיין כתובות (סב:) שעל כגון זה קראו החוט המשולש לא במהרה ינתק. ולפי"ז נראה דסגולה זו שהזהיר בנר זוכה יהיו בניו ת"ח, דוקא אם הוא ת"ח, שאז זוכה שיהיה בנו ובן בנו ת"ח, ובוה מיושב למה זוכה שיהיה בנו ת"ח ולא הוא, ברם לאור האמור נחא, שכל הסגולה דוקא אם הוא עצמו ת"ח, שאל"כ לא שייך סגולה זו.

אחר הדברים האלה מובן היטב הטעם שאין הכל זוכים שיהיו בניהם ת"ח, אף שמדקדקים בהדלקת נר חנוכה, כי חלק מהדקדוק במצות הדלקת נר חנוכה, שיהיה המדליק משולש במצוות, נר חנוכה בשמאל הפתח דוקא, מזוזה בימין, ובעל הבית בטלית מצויצת באמצע, ולדברי המאירי צריך גם שיבוא לביתו כשהוא עטור בתפילין. ובודאי כמו שנהר חנוכה צריך להיות בדקדוק, כך צריך להיות בדקדוק רב גם הציצית והמזוזה, ולדברי המאירי גם התפילין, ולא יסיה דעתו מהתפילין, וצריך שיהיה גם הוא עצמו ת"ח, לכן לא כל העולם זוכים לזה.

ביאור ג'

זהיר ללבוש בגדי שבת בעת ההדלקה

בספר קב הישר (פרק צ"ו) כתב, שלכבוד המלאכים קדישין הבאים לבית בשביל מצוה יקרה זו של הדלקת הנרות, ידליק את הנרות כשהוא לבוש בבגד עליון כמו שהולך לבית הכנסת. ונראה עוד כי ממדת חסידות להדליק הנרות

כשהוא עטור בכגדים נאים כבגדי שבת וכדומה, וראיה לדבר שהרי הראבי"ה (ח"א מסכת שבת סי' שע"ח), והטור (או"ח סי' תכ"ו), כתבו בשם מסכת סופרים שאין מברכין ברכת הלבנה אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים, וכן פסק השו"ע (או"ח סי' תכ"ו), וכתב הרמ"א בשם תרומת הדשן (סימן ל"ה) שכאשר מברכין ברכת הלבנה בחול, יש ללבוש בגדים נאים, [ובמשנ"ב הביא מהאחרונים שעכשיו אין נוהגין לדקדק בזה]. וכן כתב רבנו אלעזר מגרמיזא (ספר השם עמ' ח') שאין מזכירין את השם אלא כשמלובשין בבגדים נאים בבגדי כבוד, שנא' (תהלים כ"ט) "הבו לה' כבוד שמו" וכתביב אצלו "בהדרת קודש". ואם כן גבי מצות הדלקת נרות חנוכה, שכתב הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד הלכה י"ב) שמצוה חביבה היא עד מאד, ולא כתב כן גבי שום מצוה אחרת בכל המצוות כולן, על אחת כמה וכמה שהיה מן הראוי לדקדק לקיימה בבגדים נאים. ושמא לפי שאין הכל זהירים בזה לכך אין זוכים שיהיו בנייהם ת"ח'.

ביאור ד'

אין מכוונים כראוי בברכות ההדלקה

עי"ל שאין רוב העולם זוכים שיהיו בנייהם ת"ח, שאין הכל זהירים לכווין כראוי בברכות ההדלקה, בפירוש המלות ובכוונה בהזכרת שם ה', וכבר נאמר (ישעיה כ"ט, י"ג) "בפיו ובשפתיו כבדוני וליביו רחק ממני", ותפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה (אברבנאל אבות פ"ב מ"ג). ובשו"ע הגר"ז (סי' קפ"ה ס"א וס"ב) כתב שיש אומרים שכוונה בברכות מעכבת. ואף שלמעשה ברכות אינן מעכבות, ויוצא ידי חובת המצוה אף אם לא בירך כלל, מ"מ כדי להשיג סגולתן ומעלתן, ברכותן מעכבות. ובאליה רבה (סי' נ"א) מביא מהמטא משה (סי' מ"ו) מועשה בשם האור זרוע, פעם אחת בא מת ביום שני לקבורתו, ובראשו כתר של עשבים מגן עדן, לבטל ריח רע של עולם הזה. אמרו לו: והלא אתה היית אדם פשוט, ואיך זכית לדרגה וכבוד כזה? אמר להם: בזכות שהייתי אומר ברכות בקול נעים בבית הכנסת, הביאוני לגן עדן ומכבדים אותי. כלומר בשכר שהיה אומר הברכות בכוונה, שהקול מעורר הכוונה. וידוע שבברכות הדלקת נר חנוכה יש כמה וכמה כוונות שנוהגים בהם המקובלים, כמבואר בסה"ק, ובין היתר כוונת י"ג מידות של רחמים בי"ג תיבות של ברכה ראשונה ושניה, כל תיבה בברכה כנגד מידה אחת.

ביאור ה'

אין מקפידים להדליק בזמן במדויק

גסי החשוב הגאון הגדול רבי יעקב זר שליט"א אב"ד יראים וראש כולל "יקירי ציון" ב"ב, בהקדמתו לשו"ת אור יעקב (חנוכה), מבאר שאף שהכל מדליקים בחנוכויות מכסף טהור, ובשמון זית זך, ואפילו יותר משיעור כדי שתכלה רגל מן השוק, ומהדרים בכל מיני הידורים, מ"מ אינן זוכים לבנים ת"ח, משום שאינם מדקדקים להדליק בזמן, ולפיכך מפסידים את עיקר מצות הדלקת הנר בזמנה. זאת ועוד, שפעמים מאחרים קצת את ההדלקה ואפי' דקה או

¹ עובדא דהוה בזה עם בעל האחייעזר הגאון רבי חיים עוזר גראדזענסקי זצ"ל שפעם אחת הזדמן לעיר קראקא, ובהיותו שם גרע מעילו העליון, והלך לבית החייט שיתקן לו את הקרע, אך בכניסתו אל ביתו התנצל לפני החייט שעומד הוא כעת לקראת הדלקת נרות חנוכה ולא יוכל לעסוק במלאכה ולתקן את הבגד. הסכים הגר"ע להמתין בביתו עד אשר יסיים את ההדלקה, בחושבו כי החייט יסיים מהר את ההדלקה, אך הופתע לראות איך חייט פשוט ביותר, פושט את בגדי החול והמלאכה ולבוש מלבושי שבת, והדליק את הנרות בחביבת ובהתלהבות, ושהה אצלם במשך חצי שעה, כשהוא מזמר בהשתפכות הנפש זמירות שירות ותשבחות להש"ת. ורק לאחר מכן החליף את בגדי השבת לבגדי החול, ופנה אליו לתקן את בגדו. והיה הגר"ע מספר דבר זה בהתפעלות רבה, באומרו: "באותה שעה הבנתי מדוע זכו בני קראקא שיצאו מהם גדולי תורה ויראה", והן הן הדברים.

שניים, ואין מכוונים יפה שההדלקה תהיה בזמן ממש, לכך אין הכל זכים לבנים ת"ח, דצריך שיהיה רגיל בנר, כלומר רגיל להקפיד להדליק בזמן. ואצ"ל אם מדליק אחר זמן רב, אף שעדיין לא כלתה רגל מן השוק, מ"מ עיקר ההדלקה הוא בזמן בשקיעה או צאת הכוכבים, שהוא כמחצית השעה לפני שתכלה רגל מן השוק בכל זמן ובכל מקום.

ביאור ו'

אין הכל בקיאתן שיהיו דולקים יפה

הנה הטור (הלכות שבת סי' רס"ג) כתב, "ויהיה זהיר לעשות נר יפה, דאמר רב הונא הרגיל בנר שבת להשתדל בו לעשותו יפה יהיו לו בנים תלמידי חכמים". מבואר בדבריו שהזהיר בנר חנוכה לעשותו יפה, יהיו לו בנים ת"ח, [ועיין שם בב"ח שביאר מניין יצא להטור דבר זה מהגמרא]. והנה אם כוונת הטור רק שהכלי שנותן בו את השמן יהיה יפה, כמו שמשמע מרש"י בכמה מקומות ש"נר" הכוונה לכלי, (פסחים יא. וע"ע רש"י בערכין ו:), וכן כתב בספר סדר היום שיש לעשות הנרות שמדליקין בהם נר חנוכה מכסף, וכן כתב בעל החוות יאיר בספרו מקור חיים (הל' חנוכה סימן תרע"ג), שישתדלו שיהיו לו נר חנוכה בזיכי כסף. וכן כתב מורן החיד"א בברכי יוסף (תרע"ג סק"ז) שכוונת הטור לכלי או הפמוט שבו מניחים את השמן. א"כ עדיין קשה, שהרי רבים מיושבי ארץ, מדליקים נרות חנוכה בכלים יקרים ובחנוכויות מכסף טהור, ולא כולם זוכים לבנים ת"ח. וצ"ל שכוונת הטור שגם הנר עצמו, כלומר האש תעלה יפה, ורק הזהיר בזה זוכה שיהיו בניו ת"ח, וכן פירש הדמשק אליעזר בכונת הגר"א (רס"ג ס"א) שגר יפה, הכוונה ללהבה עצמה. וא"כ מיושב, כי אין הכל בקיאתן לעשות את הנרות כולן, שיהיו דולקים ומאירים יפה, ולכן אין זוכים לבנים ת"ח.

ביאור ז'

אין מדקדקין לישוב אצל הנרות

ע"ל שבכלל הזהירות בהדלקת נרות חנוכה בכל פרטיה ודקדוקיה כדי ליכות לבנים ת"ח, לעמוד אצל הנרות כמחצית השעה. וזכרני שבילדותי במקום מגורנו, בשכונת בית ישראל, היה מחזה נפוץ יותר שהמדליקים היו יושבים ברחובה של עיר אצל הנרות כמחצית השעה. ומתחילה סברתי שאף שדבר זה אינו מן הדין, הרי זה השתרש מדינת דגמרא (שבת כא:), שגר חנוכה שהזיק חייב, וכן פסק הרמב"ם (פרק י"ד מהל' נזקי ממון הלכה י"ג) וביאר משום שהיה לו לישוב ליד הנר חנוכה ולשמור. וכן כתב בספר האשכול (ב"ק פ"ב עמ' כ"ב). וכן פסק השו"ע (ח"מ סי' תי"ח סעיף י"ב).

אולם ראיתי באחרונים שיש עניין נוסף לשבת על יד נרות חנוכה מצד המצוה עצמה, כמ"ש הגאון חוות יאיר בחיבורו מקור חיים (סימן תער"ב), וזה לשונו: "נראה לי דעיקר המצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה, לראות אותם לשמוח בהם, כי הם גם כן זכר לשמחה שהיו מדליקין אחר הנס, כמו שאומרים בנוסח על הניסים, והדליקו נרות בחצרות קודשך, שאין הכוונה על הדלקת המנורה בדרך נס, שאם כן העיקר חסר מן הסיפור בעל הניסים. וכן משמע במה שאומרים בנוסח הנרות הללו אין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם, משמע שמצוותן בראיה, ולכך הוראה גם כן מברך, ולא די שידליק וילך לו למקום אחר", וכיו"ב כתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער המפקד פ"א). ומצאתי בשו"ת שב יעקב (ח"א סי' כ"ב), שלכתחילה המצוה לראותן כדי שייזכר הנס, כמו דאיתא בנוסח הנרות הללו אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, משמע שכל זמן שאין לנו רשות להשתמש בהן מצוה לראותן, והיינו שיעור זמן הדלקתן, שלכך צריך ליתן שמן כל כך שיהא דולק כשיעור ולראותן כדי שיתפרסם הנס. ומתוך הדברים האלה הורה שאין נכון להדליק את הנרות ולצאת מיד להתפלל ערבית, אלא רק אחר מחצית השעה.

וכבר כתב הגאון האדרת בספרו נפש דוד (אות י"ד): "מצות נר חנוכה חביבה עלי מאוד, והתענגתי לשבת בחדר שבו הנרות לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, ולא הלכתי מאותו חדר רק כשהייתי אנוס מחמת עבודת הציבור, ובכל זאת ישבתי נגד פתח החדר כדי להסתכל בהם כפעם בפעם והייתי שש ושמח בהם הרבה", ולפי כל זה ניהא מה שכתבנו לצדד, דשמא יש להקפיד גם לישיב על יד הנרות כדי לזכות שיהיו הבנים ת"ח, ובזה אין הכל מקפידים וכאמור.

ביאור ה'

זהירין לקיימה בחביבות ושמחה

המאירי (שבת כג:), כתב, "הרגיל בנר חנוכה "דרך חיבוב", יהיו לו בנים תלמידי חכמים, לקיים עליו נר מצוה ותורה אור", ועוד כתב במעשים שהובאו בגמרא, ברב הונא שראה ברבי אבין נגרא שרגיל הוא בשתי נרות, כלומר של חנכה ושבת "בהידור ודרך חיבוב", אמר אנשים גדולים יצאו מכאן, ויצאו ממנו רב אידי בר אבין, ורב חייה בר אבין. ועוד מעשה ברב חסדא שראה באחד שהיה רגיל באחת "בהידור ובחיבוב", ואמר אדם גדול יצא מכאן, וכאשר פתר כן היה, שיצא ממנו רב שייזבי. משמע שבא להורות שרק מי שמקיים את מצות הדלקת נר חנוכה מתוך חביבות ושמחה במצוה, זוכה שיהיו בניו ת"ח, כי השמחה במצוה היא עיקר חלק ועיקר המצוה, כמ"ש רבינו הרמב"ם (הלכות לולב פ"ח הלכה ט"ו): "השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל שציוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להיפרע ממנו שנא' (דברים כ"ח) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב".

והנה מצינו עוד בגמרא תענית (כה). שהיוונים גזרו שתי גזירות, שלא להביא עצי מערקה לירושלים, ועוד שלא יביאו ביכורים. וביאר המהרש"א, שגזרו דוקא על שני הדברים הללו, לבטל מהם שמחה, כי שני דברים אלו מביאים אותם בשמחה, שאותם המביאין עצי המערכה, היו עושים יום טוב בו ביום, וכן בביכורים היה החליל מכה לפניהם, והיו עושים הכל בשמחה גדולה, כמבואר במסכת ביכורים. נמצא שעיקר מצות הדלקת הנרות צריכה להיות בשמחה, שזהו הפרסומי ניסא שמקיימים המצוות בשמחה גדולה, היפך כוונת היוונים שלא נקיים המצוות בשמחה וחביבות. וראה בהערה שעיקר השכר לעת"ל הוא על קיום המצוות בשמחה. וניהא הטעם שלא כולם זוכים לבנים ת"ח, כי לא הכל זהירים וזריזים לקיים מצות הדלקת נר החנוכה בשמחה וחביבות גדולה כמוצא שלל רב, הן בקניית המנורה והשמון הפתילות וביטול מלאכה.

ביאור ט'

ההטא ומעשה האדם גורם

² יש להוסיף שעיקר שכר המצוות, הוא על עשייתן בשמחה. והנה איתא במדרש (ויק"ר כ"ז ב'), "מי הקדימני ואשלם? מי הקדימני שהתחיל את המצוה, אשלם ואהיה חייב לו שכר מן הדין. מי קילס לפני עד שלא נתתי בו נשמה? מי מל לפני עד שלא נתתי לו בן זכר? מי עשה לפני ציצית עד שלא נתתי לו טלית? מי עשה לפני מעקה עד שלא נתתי לו גג? מי עשה מזוזה עד שלא נתתי לו בית? מי עשה לפני סוכה עד שלא נתתי לו מקום? מי הפריש פאה עד שלא נתתי לו שדה? מי הפריש תרומה ומעשר עד שלא נתתי לו גורן? מי הפריש בכורות ומעשרות וקרבן עד שלא נתתי לו בהמה? לכן אין מגיע שכר מן הדין אלא רק בתורת חסד, כמ"ש דוד המלך ע"ה בתהלים (ס"ג י"ג): "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו". והקשו המפרשים אם כן מה המעלה בקיום המצוות כולם, שרצה הקב"ה ליזכות את ישראל ולפיכך הרבה להם תורה ומצוות, והלא כל השכר הוא בתורת חסד? ומתרצים שעיקר השכר שהאדם מקבל לעתיד לבוא הוא על קיום המצוות בשמחה, דבזה לא שייך הטעם של מי הקדימני ואשלם? ומפורסם מה שהעיד האריז"ל שזכה להשגת חכמה נפלאה והשגת רוח הקודש, הכל בשביל שהיה שמח שמחה רבה בעוסקו בתורה, ובקיומו את המצוות, יותר ממוצאו שלל רב, כפי שהעיד תלמידו המהרר"ו, שהיה האריז"ל שמח בקיום כל מצוה ומצוה יותר מכל אוצרות הון ועושר כסף וזהב.

הנה המשנ"ב (סי' קנ"ח ס"ק ל"ח), הביא מהאחרונים שאע"פ דאיתא בגמרא (שבת סב:), אמר רב חסדא אני נוטל את ידי מלא חופניים ויביאו לי מלא חופניים טובה מן השמיים, ומטעם זה כתב השו"ע שיוסיף ליטול ידיו בשפע, מ"מ מי שזהיר בזה ואינו מתעשר הרי זה מפני שמעשיו מעכבין. ויסוד זה מפורש כבר בחז"ל שהחטא יכול לגרום לאדם להפסיד שכרו ואפילו לבטל הבטחת השי"ת אליו, ועל אחת כמה וכמה שעלול החטא לעכב בעד האדם שלא יצליח בסגולתו, כמבואר בברכות (ד). שהקשו בגמ' ממה שנא' בתהלים (פרק ו') "לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני", וכי דוד קורא לנפשו חסיד, והכתיב (שם כ"ז) "לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים", ותנא משמיה דרבי יוסי למה נקוד על לולא, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני כך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו, שמא יגרום החטא? ומתרצת הגמרא כדרכי יעקב בר אידי, שהקשה מהפסוק (בראשית כ"ח) "והנה אנכי עמך ושמרתוך בכל אשר תלך", וכתיב (שם ל"ב) "ויירא יעקב מאד"? אלא אמר שמא יגרום החטא, כדתניא (שמות ט"ו) "עד יעבר עמך ה' עד יעבר עם זו קנית" עד יעבר עמך ה', זו ביאה ראשונה, עד יעבר עם זו קנית זו ביאה שניה. מכאן אמרו חכמים, ראויים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגורם החטא. וכ"כ המהרש"ם מבראון בהגהותיו לס' אורחות חיים ספינקא (סי' תכ"ו אות ט"ז), ובספרו דעת תורה (שם ס"ב), שהסגולות מועילות על דרך רוב, ולפעמים החטא גורם.

ביאור י'

חלק מהפרסומי ניסא להתמיד בתורה

ידועה קושיית המפרשים למה חז"ל לא קבעו את ימי החנוכה למשתה ושמחה כמו בפורים? והעולם מתרץ כי בפורים היה סכנת נפשות, שהמן רצה להשמיד ולהרוג, לכן השמחה וההודאה בגוף במשתה ושמחה, משא"כ היוונים לא בקשו להרוג את הגוף הגשמי, אלא להעבירו על דת, להחטיא ולטמא ח"ו את ישראל שיהיה ככל הגויים, לכן קבעו חז"ל שמחה בהלל ובהודאה, שעיקר השמחה ברוחניות. וכן תירצו הלבוש והט"ז (סימן תר"ע סק"ג). אולם יש להוסיף ולהקשות שאף בימי החנוכה היה נס הצלת נפשות, שהרי החשמונאים עשו מלחמה נגד היוונים, והקב"ה מסר רבים מיד מעטים, וגיבורים ביד חלשים, ונמצא שגם הצלת נפשות היה בימי החנוכה?

ונראה בס"ד לבאר שבדווקא לא קבעו חז"ל את חנוכה לימי משתה, כי מעלת וקדושת הימים הללו גדולים ונשגבים עד מאד לנצלם לעסק התורה, שהרי כל עיקר מצות הדלקת הנרות נתקן לזכר הנס שעשה הקב"ה לחשמונאים שניצחו במלחמתם את מלכות יון הרשעה, שמגמתה היתה להשכיח את התורה והמצוות, ולעקור הדת, ולהנחיל בקרב ישראל את תרבותם, וחלילה לטמא את העם הנבחר, ואף שהיה בפועל לבסוף גם נס הגוף, אבל עיקר מצימת היוונים היתה לחלן את ירושלים וישראל, וכמו שגזרו שיהיה כל אחד חוקק על קרן השור שאין לו חלק ונחלה בישראל, וגזרו על השבת ועל המילה ועל הטהרה ועל התורה, ועל כל המצוות, כמבואר בחז"ל, ומחמת כן יצאו החשמונאים למלחמה כנגדם, נמצא שמצוה זו היא מסמלת ומאירה ומפרסמת את ייחוד שמו יתברך בעולמו, ואת דת משה המפוארת וקדושת ישראל, בשונה מכל המצוות שיש להן, כל מצוה לעצמה, לפיכך מצות לימוד תורה ובהתמדה הוא ממש חלק ממצות ימי החנוכה, וזה ממש חלק ממצות הפרסומי ניסא, שע"י הדלקת נר חנוכה ולימוד תורה, מתפרסם הנס שבעתים, שהנה אף בחלוף כל הדורות עם ישראל חי וקיים, בתורתו ויראתו, היפך כוונת היוונים. וכן כתב הפרי מגדים (ריש סי' תר"ע) שלפי שהיוונים ביטלו את ישראל משלושת עמודי עולם, תורה עבודה וגמ"ה, מפני זה מהוייבים אנו בימי חנוכה להתחזק בלימוד התורה, ובעבודה שבלב זו תפילה והודאה, וגמילות חסדים במזון וגוף.

לאור האמור מובן היטב מפני מה אין הכל זוכים לבנים ת"ח, ואפילו שמהדרים להדליק נרות חנוכה לפי כל ההידורים, בחנוכיית מהודרות מכסף טהור וזהב אדום, ושמן מווקק, ובפרסום גדול, מכל מקום העיקר חסר, והוא עסק התורה בהתמדה עם הדלקת הנרות, ואין הכל זוכים לכך. דהנה עיקר מזימת היוונים לבטל עסק התורה, ואם מדליקים נרות ואין עוסקים בתורה, ועל אחת כמה וכמה אם לא מקיימים את המצוות, הלא עושים חוכא ואטלולא, כי זה ממש מה שהיוונים ביקשו לעשות. ומפני כך הזהיר בנר חנוכה, היינו בהדלקתן והתמדות התורה, ודאי זוכה לבנים ת"ח, שזהו מה שהיוונים ביקשו לעקור. והלא אף המנורה עצמה מסמלת את חכמת התורה, והיתה משפיעה אורות התורה, כמ"ש רבותינו (ב"ב כה:): הרוצה שיחכים ידרים, וסימנך מנורה בדרום. וכך הוה מרגלא בפומיה דבעל החידושי הרי"ם זצ"ל לבני ביתו והסובבים מיד לאחר הדלקת הנרות לזרזם לעסק התורה כמאמרם כי נר מצוה ותורה אור.

ביאור י"א

זהיר בנר שבת להדליקו בזמן ולא ליהנות מחילול שבת

עי"ל בס"ד דהנה לדברי רש"י שפירש שע"י נר מצוה דשבת וחנוכה, בא אור דתורה, יש לומר דהיינו דוקא מי שזהיר בשניהם, גם בנר שבת וגם בנר חנוכה, זוכה לבנים ת"ח. והנה אף שכולם זהירים ומדקדים בנרות חנוכה, מ"מ אין הכל זהירים ומדקדים תמיד בנרות שבת, שיהיו בכלים נאים ובשמן זית זך טהור, וכן להדליק בזמן ולא לאחר ההדלקה סמוך לשקיעה, שזה חלק ממצות ההדלקה, ועוד דהנה בכלל הזהירות בנר שבת שיהיה נהנה בהיתר מנרות אלו, ולא יהנה מנרות אחרים של איסור, דכבוד נרות שבת שאינו נהנה מדבר אחר האסור, ומעתה לק"מ למה אין הכל זוכים שיהיו בניהם ת"ח, כי אף שנאמרו כמה סברות וקולות לעניין ההיתר ליהנות מהאור בדרונו, מ"מ כל זה בדוחק ולא לכתחילה, שהרי הספקת החשמל נעשה ע"י חילול שבת, נמצא שאף אנו נהנים בשבת מחשמל המיוצר שלא בהיתר גמור ובדקדוק כלל, א"כ אין פלא למה אין הבטחה שיהיו הכל זוכים לבנים ת"ח.

ביאור י"ב

לא מיישמים את העקרונות ליכות לבנים ת"ח

לענ"ד קושיא מעיקרא ליתא, דהנה בודאי הכל חפצים שיהיו בניהם תלמידי חכמים ויאירו עיני ישראל בתורתם, וכל אחד ואחד בין עשיר בין עני, בין פשוט ובין נכבד חפץ שיהיו בניו ת"ח, אבל השאלה כמה אנשים באמת עושים מה שצריך שיהיו בניהם ת"ח?! כמה נוהרים מכל הדברים המונעים בנים ת"ח. כמה הורים באמת מעריצים רק את אנשי התורה, ונוטעים בלב בניהם אהבה עזה רק לתורה ולא לפוליטיקה וכל שאר הבלי עוה"ז. כמה אינם מוכנים לשמוע זלזול בת"ח וגדולי ישראל. כמה באמת מזרזים בניהם, ומסירים מעליהם כל עול, שיהיו נתונים יומם ולילה רק בתורה, כדאמר אב"י במסכת עירובין (סה). אילו ציוותה לי אימי אפילו עבודה קלה, היתה מבטלת אותי מתורתך, כלומר שלא היה יכול להשיג ולהעפיל להיכן שהגיע, לו הייתה מבקשת ממנו לטרוח עבורה אפילו דבר קל מאד. כמה מתוכנו באמת מוכנים להשקיע ממון בבניהם שיגדלו בתורה, בשכר לימוד ושכר למלמדים. כמה באמת רוכשים ספרי קודש מהודרים לבניהם, ודואגים ליתר צורכיהם הנדרשים להתעלותו בלימוד³. האם באמת כואב

³ כמ"ש בזה"ק (תרומה קכח), שאסור לקיים מצוות בחינם, בלא לקנותם בכסף מלא, כי אינו זוכה לסלק רוח טובאה, ולמשוך עליו רוח קדושה, אלא בנותנו שכר שלם על המצוות, שאין רוח סיטרא אחרה שורה, אלא במצוה שאין מוציא עליה ממון, ונוטלה בחינם, ומסיים הוזה"ק שעל זה נאמר: "ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו ליבר", היינו מאותו שנקרא איש על שהתגבר על יצרו והזיל מכספו ממון בעד המצוה, שכל המתגבר על יצרו, נקרא איש. והוא אשר אמר אדוננו דוד המלך ע"ה (שמואל ב' כ"ד, דברי הימים א' כ"א), "ולא אעלה לה' אלוקי עולות חינם". [מטעם זה קנה רבן

כשהבנים לא מצליחים בלימוד, כמו שהגוף מתייסר. כמה מוכנים באמת בלב שלם שבניהם ירחיק נדוד ללמוד בשיבה רחוקה מביתם, ואף לא יצא מכותלי הישיבה במשך שנה תמימה, העיד מרן הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל בעל השבט הלוי, שבבחרותו לא יצא מכותלי הישיבה במשך חצי שנה. כמה הורים מקדישים זמן לשוחח עם בניהם ולהדריכם בדרך התורה ויראת שמים. כמה באמת מעריכים את רבותיהם של בניהם. כמה דואגים באמת לשמור על קדושת ביתם, להדוף רוחות זרות המנשבות בחזקה, עיתונות פסולה, רדיו, אינטרנט לא חסום כהלכה וכדומה. כמה דואגים לשמר את רוחניות בניהם בימי בין הזמנים ולדאוג להם למנוחה טובה התואמת את ערכי התורה באמת.

א"כ לא פלא כלל היאך ישנם כאלו שהדליקו נרות בכלי כסף, בכתיב זהב, ובשמן זית זך כתיב למאור, בכל ההידורים והכוונות, ואעפ"כ בניהם רחקו נדוד מבהמ"ד, לפי שלא יישמו את העקרונות הפשוטים הנדרשים כדי לזכות בבנים ת"ח. משל למה הדבר דומה, לאדם שכה ייחל להיות עשיר, והרבה בסגולות שונות כדי לזכות בכך, אך כל פרוטה שהגיע לידו הטילה לים! [וראה עוד מ"ש במאמר למה לא מסרו נפשם למיתה על הדלקה בחוץ, ביישוב ה', וקחנו לכאן].

גמליאל אתרוג באלף זוז (סוכה מא:). וידוע מ"ש בזה המהרח"ו על רבינו האריז"ל]. וידוע דמה"ט תשלום עבור שחר לימוד ת"ת של בניו, הוא סגולה בדוקה שיצליחו בלימודם, ועובדא ידענא בילד א' שלא הצליח בלימודו, עד שהלכו אצל אחד מזקני הדור, שהורה להוריו להקפיד על תשלום שחר הלימוד, ומאז הצליח ועשה חיל בלימודו, וכ"כ בעל המעיל צדקה, הרה"ק רבי יונה לאנדסופר בצוואתו (אות ט"ז), וז"ל: "אל ידקדק אדם בשחר לימוד בניו, ומכ"ש שיראה לשלם למלמד שחר לימודו מקודם, ובשכר זה יראה סימן ברכה לבניו", עכ"ל. ואפשר שמה"ט מצינו ביומא (לה:), שהניחו שומר הפתח בבהמ"ד שלא היה מניח להיכנס למי שאינו משלם, ודו"ק.

סימן ב'

היאך ע"י מצות ההדלקה נשפך דם ישראל?

מסופר בחז"ל (ע"פ ירושלמי סוכה דף כג. מדרש אסתר רבה סימן ג', איכה רבתי סימן א'), מעשה בימי טרכינוס מלך רומי, ישחקו עצמותיו. שילדה אשתו ליל תשעה באב, והיו כל ישראל אבלים על חורבן בהמ"ק. מת הולד בחנוכה, אמרו ישראל נדליק נרות חנוכה או לא נדליק? סוף דבר החליטו נדליק נרות חנוכה, וכל מה שיבוא עלינו יבוא, וכך עשו. הלכו והוציאו דיבה רעה לאשתו של טרכינוס: "בשעה שנולד לך הולד היהודים התאבלו, ועתה שמת הם שמחים ומדליקים נרות". שלחה וכתבה לבעלה: "עד שאת כובש מדינות מבחוץ, בוא וכבוש בתוך מדינות מלכותך את אלו היהודים שמרדו בך". עלה לספינה, חשב לבוא תוך עשרה ימים, והביאתו הרוח תוך חמשה ימים, בא ומצאם עוסקים בתורה יחד, והיו אווזים בפסוק (דברים כ"ח) "ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר", אמר להם אני הוא הנשר, חשבתי לבוא בעשרה ימים והבאתני הרוח בחמשה ימים. הקיפום חייליו והרגם, אמר לנשים הישמעו לחיילי לדבר עבירה, ואם לאו אני עושה בכס כדרך שעשיתי לנאשם, אמרו לו עשה לנו מה שעשית באלו המומתים על הארץ, מיד הקיפן בחייליו והרגם, ונתערבו דמם, והיה הדם בוקע והולך בים, עד שהגיע לנהר קפריסין, ורוח הקדש צווחת ואומרת על אלה אני בוכיה, באותה שעה נגדעה קרן ישראל ואינה עתידה לחזור ממקומה עד שיבוא בן דוד.

הנה יש להשתומם, היאך על ידי מצות פרסומי ניסא של הדלקת נרות חנוכה של רבים ואלפים מישראל, התגלגל דבר נורא זה של הרג וכליה ושפיכות דמים לאין גבול רח"ל, עד שהיה דמם בוקע והולך, חוצה ימים ונהרות. עוד צ"ב, היאך לא הגינה עליהם המצוה ולא התקיים בהם שומר מצוה לא ידע דבר רע?

והנה נראה לכאורה שהיה עליהם קפיא, שעברו על דברי חכמים, שבשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, כמבואר בשבת (כא:). כי אמנם מקובל לחשוב ששעת הסכנה שאמרו בגמרא, היינו בעקבות המעשה הנ"ל, אך אין הדבר נכון, שהרי רש"י שם מפרש להדיא שהכוונה למה שהיה לפרסיים חוק ביום אידם שלא יבעירו נר אלא בבית ע"ז שלהם, כמ"ש בגיטין (יז.), הרי רש"י אינו מפרש שהכוונה מחשש שיאמרו שמרדו בהם ושמיחים בקלונם. והמאירי פירש ששעת הסכנה הכוונה, שעת שמד שאין מניחים את ישראל לעסוק במצוות, מניחה על שולחנו ודיו. ולפי"ז לכאורה כבר קודם המעשה הנ"ל היה הדין פסוק, שבשעת הסכנה מניחה על שולחנו. וא"כ היה להם להדליק בתוך ביתם, ולא להכניס עצמם לסכנה, והם אמרו נדליק וסמכו על הנס, וכיון שעברו על דברי חכמים לא הגינה עליהם מצות נרות חנוכה, וצ"ע.

ודע עוד, כי בירושלמי ובמדרשים מפורש להדיא שהטעם שנענשו מפני שחזרו למצרים, ועברו על מה שכתוב בתורה: "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד". וכדאיתא גם במסכת סוכה (נא:), אלכסנדריא של מצרים היו בה כפליים מיוצאי מצרים, ואת כולם הרג אלכסנדרוס מוקדן, והגר"א שם מוציא "אלכסנדרוס" וגורס "טרכינוס", כדברי הירושלמי הנ"ל, ומבארת הגמרא להדיא שנענשו משום שעברו על מה שכתוב בתורה "לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד", והם שבו למצרים ונשתקעו בה, וכשבא עליהם מצאם קוראים בספר "ישא ה' עליך גוי מרחוק", אמר הרי בליבי היה לבוא תוך עשרה ימים, ובאה הרוח והוליכה את הספינה בחמשה ימים, נפל עליהם והרגם.

והנה שהיה עליהם תביעה שחזרו למצרים, עדיין צ"ע היאך נתגלגל עונשם ע"י שדקדקו במצוה להדליק נרות חנוכה? ברם לאור האמור ניחא, כי אף בהדלקת הנרות היה עליהם תביעה שעברו על דברי חכמים ולא הדליקו בתוך ביתם, לכן לא הגינה עליהם זכות מצות הדלקת נרות חנוכה, ונענשו על שחזרו למצרים.

עוד יש להוסיף, דהנה מצאתי לשל"ה הקדוש (וישב תורה אור) שנתקשה בזה כאמור, וביאר שרעה זו שנענשו על ידי טרכינוס מלך יון, טובה היא לישראל, לפי שנודככו עי"כ עוונם, והרעה שאירע להם בנרות חנוכה, גרם שייזכו לסוד נרות חנוכה ברוחניותם ובשורשם, דהיינו שבעה קנה המנורה אל מול המנורה העליונה, שהם סוד שבע שבלים בקנה אחד, והרע תתהפך לטובה.

וכבר כתב המהרח"ו בשם הארז"ל בספר לימודי אצילות (דף ל' ע"ב) וז"ל, ודע כשנהרג אדם מישראל ע"י אומות העולם, אע"פ שאינו צדיק, כיוון שקיבל עונשו בזה שנהרג בלא משפט, מיד בא המלאך אורפניא"ל (אור-פני-אל) ולקח את נשמתו, ותכף מתעורר יוצפחירו"ן לקראתו, ולקח הנשמה מיד אורפניא"ל, ומכניסה בפתח שהוא ממונה עליו, וחוקק נשמתו וכו' ואח"כ מבהיק יותר ונקרא 'נר דלוק'. ולעתיד לבוא יתלבש בקב"ה לבוש אדום זה וינקום דם עבדיו השפוך, וזהו מה שכתוב (ישעיה ס"ג) "מדוע אדום ללבושך", ונשמה זו, הואיל ונחקה בפורפירא (כעין מלבוש יקר) בו נזככה ומתגדלת, אע"פ שאין בה מעשים טובים, ולטובתה נשברה ונהרגה, ואחרי שנודככה נותנים אותה בחופה הראויה לה לפי ערכה, כי בהיכל זה יש חופות רבות מאוד, ולפי שאין בה מעשים נכויות מחופה זו ומצטערת ומתביישת ממועשיה, ובה מקבלת עונשה, ואז כשקבלה עונשה פותחים לה חלון אחד וכו' ומחלון זה בא לה קורת רוח ואור מגן עדן ונותן בה כח ליישב בחופה זו ואור זה הבא אליה דרך חלון נקרא רוח חיים. ועיין עוד מה שהארכתי בזה בחיבורי שאגת יוסף סכנה ורפואה (סימן ג', ובהערות).

סימן ג'

מדוע בנר חנוכה לא קנסו את השוכח כמו בנר שבת?

כתב הרמ"א בדרכי משה ובעש"ע (או"ח רס"ג ס"א), בשם המהרי"ל (הל' שבת סע' א'), אשה ששכחה ולא הדליקה נר שבת, צריכה כל ימיה להוסיף על נר של מצוה, יותר ממה שהייתה רגילה להדליק עד עתה, והביא שם שכן נוהגות הנשים, שכל ששכחה פעם אחת מדלקת כל ימיה ג' נרות, וסמכו על דברי המרדכי (ר"ה ריש פרק י"ט ס' תשי"ב) שיכולין להוסיף על דבר המכוון, וכן כתב שם האשיר"י (פ"ד ס' ג'). וקשה מדוע דוקא גבי נר שבת קנסו את השוכח, ומדוע בנר חנוכה לא קנסו שיוסיף שמן בנר, וכיו"ב מצינו לעניין ענייה ששכחה להדליק נר שבת, שכ' המשנ"ב שם בשם האליה רבה, שתוסיף כל ימיה מעט שמן בנרות, ואם רגילה להדליק בנרות, תדליק בנר ארוך יותר, וא"כ מדוע בנר חנוכה לא קנסו את השוכח להוסיף שמן בנר?⁴

ישוב א' - בנר שבת החמירו משום שלום בית

נראה ליישב בס"ד דשאני נר שבת שקנסו את השוכח, והחמירו בו, לפי שהדלקתו משום שלום בית, הקפידו בו ביותר, וכמ"ש בנדרים (סו:): שחכמי ישראל דרשו בעצמם, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים המאררים בספק, אנו על אחת כמה וכמה. וכיו"ב בשבת (כג:), אמר רבא, פשיטא לי נר ביתו ונר חנוכה, נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו. נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו.

ישוב ב' - כל יום בחנוכה דין בפנ"ע

ידי"ג מרן הריד"ך שליט"א מחו"ר בהמ"ד להיינות "ברכת אברהם", השיבני בדבר חנוכה לא שייך לקנוס שיוסיף שמן ביום אחר, כי כל יום הוא דין נפרד בפנ"ע, להודאה על הנס של אותו היום, ונמצא שאם יוסיף שמן לא תיקן מה שחיסר ביום האחר, כי הוי דין בהודאה, ולא שייך ביום הזה להודות מה שהיה צריך להודות אמש, כי היום יש דין הודאה נוספת בפנ"ע, ועוד דכל יום הוא דין הודאה על נס אחר שהיה בשמן כנועד, משא"כ בנר שבת, שכל השבתות אחד הם, ומתקן בשבת זו מה שחיסר בכבוד שבת של האחרת. ועוד שאף אם יבואו להוסיף שמן בכל שנה בחנוכה, באותו היום שחיסר, ג"כ אינו מתקן מה שחיסר, לפי שבנר חנוכה שאינו מדין כבוד חנוכה, אלא משום פרסומי ניסא, כל שנה הוי דין בפנ"ע לפרסומי ניסא.

ישוב ג' - המצוה בהדלקה עצמה

עוד השיבני מרן הריד"ך שליט"א ע"פ מאי דקי"ל כבתה אין זקוק לה, שעיקר המצוה רק בעצם ההדלקה, ולא במה שהנר הולך ודולק, ולכן לא שייך לקנוסו להוסיף שמן שימשיך לדלוק עוד, דבזה לא מתקן מה שלא הדליק. משא"כ בנר שבת אין דין בהדלקה, אלא שהנרות ידלקו ויאירו בבית, וכמ"ש התוס' במס' שבת (כה: ד"ה חובה), אודות נר שהיה דולק מבעוד יום, אם בערב שבת צריך לכבותו ולהדליקו.

⁴ הנה הגם שודאי א"א לקנוס שיוסיף עוד נר, שהרי הדלקת הנרות בכל יום לפי אותו היום, ויש חשש שיניח הנר הנוסף ע"י הנר הקבוע, ויהיה ריבוי בנרות, יותר מדין הנרות שמדליק באותו היום. אולם עדיין יש לקנוס שיוסיף שמן בנר, דהנה בגמ' שבת (כא:): מבואר בשני תירוצי הגמ', שלדעה אחת החיוב להדליק תוך חצי שעה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ואם לא הדליק בתחילה, מדליק והולך כל זמן זה, שאין דין שהנרות ידלקו חצי שעה, וא"כ לתירוץ זה שייך לקנוס, שיוסיף שמן שידלוק כל החצי שעה. ועוד לפי התירוץ השני כל מ"ש זמן זה, זה רק לשיעור השמן שצריך לדלוק, והיינו חצי שעה, ואפשר להדליק גם אחרי הזמן הנ"ל, וא"כ שפיר שייך לקנוס שיוסיף שמן בנר. נמצא שלפי ב' תירוצי הגמ' שייך לקנוס להוסיף שמן בנר. וכן יש להביא ראיה ממ"ש האגודה, והובא גם במשנ"ב בשם "א", שאכסנאי משתתף בפריטי להוסיף מעט שמן. הרי ששייך פרסומי ניסא בתוספת הזמן. ויל"ע דלכא' אם לא היה פרסומי ניסא בתוספת שמן וזמן ההדלקה, היה שייך בל תוסיף בריבוי השמן. ועוד י"ל דהוי דומיא דמגורה, דאדרבה אם בא להדליק כל הלילה, זכור לטוב. ועוד דאדרבה ידוע שהגרי"ז מדייק ברמב"ם, שבמקום שתכלה רגל מן השוק, הוי יותר מחצי שעה, צריך ליתן שיעור שמן לכל זמן זה.

ישוב ד' - מצוה הבאה מזמן לזמן

ידי"ג ורעי הגאון רבי אליהו ברכה שליט"א מח"ס "תולדות נח" ומחור"ר בהמ"ד לדיינות "ברכת אברהם", תירץ עוד, דדוקא בנר שבת שזמנה בכל שבוע חששו שיפשע ולא ידליק, משא"כ נר חנוכה שהוא מצוה מזמן לזמן, שנוהגת רק פעם בשנה, לא חששו שיפשע ולא ידליק. דאדרבה מטעם זה מברכים על מצוה הבאה מזמן לזמן שהחיינו. ועוד יש להוסיף, דשאני נר שבת שזמנה קבוע לערב שבת, שהוא זמן לחוץ ורחוק מאד, לסיים כל ההכנות לפני שבת, לכן יש חשש פשיעה ושכחה, משא"כ נר חנוכה, שאין זמנה קבוע לע"ש.

ישוב ה' - נר חנוכה מצוה חביבה

עי"ל דשאני מצות נר חנוכה, שהיא מצוה חביבה לא יבוא לשכוח, כמו"ש הרמב"ם בהל' חנוכה (פ"ד הלכה י"ב), וז"ל: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזיחה בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק".

ישוב ו' - נר שבת להנאת האדם

עוד יש לחלק דשאני מצות נר חנוכה שהיא מצוה לפרסומי ניסא, לכבוד הבורא יתברך, ואינו להנאת האדם, ואדרבה אסור להשתמש בהם, לכן נותן דעתו יותר ולא ישכח להדליקם, משא"כ נר שבת שכל מהותה לצורכו ולהנאתו, שייאיר ביתו בשבת, כמו"ש בגמרא (שבת כג:) שניר שבת הוא משום שלום ביתו, לכן עלול לשכוח.

ישוב ז' - דומיא דמנורה דל"ש קנס

עי"ל בס"ד הדדלקת נרות חנוכה הוי דומיא דמנורה, וא"כ לא שייך כלל לקנוס על זה, כמו שבמנורה לא שייך על זה דין קנס, וכמו במנורה שהנרות אינן קנייני ומצוה פרטית של הכהן גדול, אלא יזכה הוא לקיים ההדלקה, ואדרבה הדלקה בזר כשרה, וכמו כן נרות חנוכה דהוי דומיא דמנורה, א"כ לא שייך בזה לקנוסו להוסיף שמן או נר בהדלקה.

ישוב ח' - נר חנוכה עיקר החיוב על האיש

לכא"ו עי"ל דבנר חנוכה שעיקר חיוב ההדלקה על האיש, נר איש וביתו. וכמ"ש הב"ח (תרע"ז ס"ג), שמצוה מן המובחר שילך האיש לביתו וידליק נר חנוכה בעצמו, ולא יסמוך על הדלקת אשתו. וידוע מ"ש החת"ס שבדוקא תיקנו שהאיש ידליק לכתחילה, דכל כבודה בת מלך פנימה. לכן לא חששו שישכח להדליק, שהאיש מצוה ורגיל במצוות, והרי הוא זהיר ורגיל בהן, משא"כ האשה, אע"פ שבעלמא זריזות הן, מ"מ טרודה בענייני הבית, ואינן זריזות בקיום המצוות.

ישוב ט' - שאני נר חנוכה שנעשה בפרסום

עי"ל כיון דנר חנוכה הוא משום פרסומי ניסא, ומדליקים אותו ברוב עם, ובפני הרבים, ובני הבית, אין חשש כ"כ שישכח להדליק, כי המצוה מסורה לרבים, ואינה מצוה פרטית כמו בנר שבת, שהאשה מדלקת בפני עצמה. ולכן אם ישכח להדליק נר חנוכה, יזכירוהו בני ביתו, וכעין מ"ש המאירי (מגילה ד:): ליישב קושיית התוס' (שם), מדוע גזרו רק על שופר ומגילה בשבת שמא ילך אצל חכם ויבוא להוציא ד' אמות ברה"ר, ובמילה לא גזרו, שהמילה מסורה לאבי הבן והמוהל ומצוי שיהיו זריזין בה.

ישוב י' - שלא לבייש את השוכח

שמא עי"ל דכיון שעיקר הדלקת נר חנוכה להדליקו בחוץ. ועוד דבשונה מנר שבת, מקפידים לא להוסיף נרות, ורובא דעלמא מניחים שמן בצמצום, לכן לא תיקנו לקנוס את השוכח, כדי שלא לביישו, לפי שהיא מצוה הנעשית ברבים.

ישוב י"א - יכול לקיים ברכת הרואה

לכא"ו עי"ל דשאני נר שבת שקנסוהו, לפי שאם שכחה ולא הדליקה עד השקיעה, אין לה יותר אפשרות לקיים מצות הדלקת נרות שבת, ונמצא שהתבטלה המצוה לגמרי. משא"כ נר חנוכה אף אם שכח להדליק ויצא לדרכו, יכול לברך ברכת הרואה, שעשה ניסים, ע"י ראיית נרות של אחרים.

סימן ד'

מי שייחד ביתו למקום תפילה לרבים האם יוצא ידי"ח בהדלקת הקהל?

אודות אחד מבעלי הבתים בשכונתנו שייחד את סלון ביתו למקום תפילה לרבים, ועתה בימי החנוכה מדליקין שם נרות חנוכה בברכה בין מנחה לערבית, האם אחרי שהקהל מתפזר להדליק הנרות בביתם, רשאי להדליק נרות בברכה?

הנה לכאורה דין זה במחלוקת אחרונים אם ההדלקה מצד חובת האדם, או מצד חובת המקום, נפק"מ למי שדר ברחוב ואין לו בית דירה להדליק נרות, אם יכול להדליק ברחוב, וכבר האריכו בזה הפוסקים, (והארכתי בזה בסימן...) והנה למרות שיותר נראה שגם חנוכה הוא חובת גברא, מ"מ רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל אחרי שהביא דברי הפוסקים בזה בספרו חזון עובדיה (חנוכה עמ' קנ"ח), כתב שדין זה לא יצא מידי מחלוקת, ולכן מי שאין לו בית טוב שידליק בלי ברכה, שסב"ל. ולפי"ז הוא הדין בנידו"ד, מאחר שעיקר חיוב נר חנוכה הוא רק מצד ביתו, ולא מצד הגברא, א"כ זה הדר בבית הכנסת שבביתו, המשמש כסלון ביתו, ושם קובע שולחנו ואוכלה ושותה שם, היאך יוכל להדליק לעצמו, בעוד שכבר הדליקו נרות בבהכנ"ס, ברשותו ובהסכמתו, והנרות עדיין דולקים, והרי כבר התקיים בביתו חיוב מצות איש וביתו. ואף שלא הקדיש ביתו בהקדש גמור לבהכנ"ס, ויתכן שאין לביתו דין קדושת בהכנ"ס, מ"מ ההדלקה היא מדין בהכנ"ס.

ונראה דל"ש לומר שלא גרע מכלל אכסנאי שהי"ב בהדלקת נרות, כמבואר במסכת שבת (כג.), אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, אמר רבי זירא מתחילה כשהייתי לומד בישיבה הייתי משתתף בפרוטות של קניית השמן עם בעה"ב, ועתה שנישאתי כבר איני צריך, כי מדליקים עלי בביתי. דהנה יש חילוק גדול בין אכסנאי למי שמתגורר בבהכנ"ס שמדליקים שם נרות, כי לפי כמה מהטעמים שמצינו בפוסקים, תיקנו נר חנוכה בבהכנ"ס לא רק למנהג בעלמא, אלא גם בשביל להוציא ידי"ח מי שגר בבהכנ"ס, או לאורחים שאין להם בית וישנים שם, וממילא יש כאן סב"ל, שזמא כבר ידי"ח בהדלקתם. דהנה הבית יוסף (או"ח סי' תרע"א), הביא ג' טעמים להדלקת נר חנוכה בבהכנ"ס, זה יצא ראשונה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בבהכנ"ס משום אורחים שאוכלים ושותים בבהכנ"ס (עי' סי' רס"ט), ושכן כתב הכל בו. ולטעם זה מי שדר בבהכנ"ס יוצא ידי"ח בהדלקה שמדליקים הקהל בין מנחה לערבית, שהרי אפי' אורחים יוצאין ידי"ח בהדלקת נר בהכנ"ס, על אחת כמה וכמה מי שדר בבהכנ"ס. וכתב הב"י עוד טעם, לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפנייהם, שיש בזה פרסום גדול להשי"ת וקידוש שמו כשמברכין אותו במקהלות. ולטעם זה אפשר שבעה"ב הדר בבהכנ"ס אינו יוצא ידי"ח בהדלקת בהכנ"ס.

והביא הב"י עוד טעם בשם הריב"ש בתשובה (סי' קי"א), שכתב בזה הלשון: "המנהג להדליק בבהכנ"ס, מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא, כיון שאין אנו יכולין לקיים המצוה כתיקונה להדליק כל אחד בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד האומות תקיפה ומברכין על זה כמו שמברכין על הלל דראש חדש אע"פ שאינו אלא מנהג (עי' לעיל סי' תכ"ב קכ"ב). ומ"מ באותה הדלקה של בהכנ"ס אין אדם יוצא בה וצריך לחזור ולהדליק כל אחד בביתו. והנה לטעם זה נראה פשוט שהדר בבהכנ"ס יוצא ידי"ח בהדלקת נרות הקהל, שהרי כל מהות ההדלקה שם לפרסם הנס ברבים, והם עדיפים מסתם הדלקה בתוך ביתו, ונמצא שכבר יצא ידי"ח. ומה שסיים הב"י מהריב"ש שבהדלקה של בהכנ"ס אין יוצא ידי"ח וצריך לחזור ולהדליק בביתו, וכן פסק הרמ"א, כוונתו רק על המתפללים שהולכים לביתם, כיון שאינם דרים שם ודאי לא יוצאים ידי"ח בזה.

עוד יש לחזק הדין שמי שדר בבהכנ"ס, אינו יכול להדליק בברכה, דהנה בשו"ת יביע אומר (ח"ז או"ח סי' נ"ז) כ' בשם שיבולי הלקט השלם (סימן קפ"ה), בשם בעל העיטור (דף קי"ד ע"ד), שכתב: "גם אנו נוהגים להדליק נרות חנוכה בבתי הכנסת, אך לא ידענו שורש וענף למנהג זה, ומורי אחי רבינו יהודה נר"ו היה נמנע מלהדליק נרות חנוכה בבהכנ"ס, שלא לברך עליהם, וכן דעתי נוטה, כי מאחר שכל אחד מהציבור מדליק בביתו מה צורך יש בהדלקת נרות

חנוכה בבית הכנסת, ואילו היו אורחים ישנים בבהכנ"ס היו הם צריכים להדליק נרות חנוכה, דקי"ל אכסנאי חייב בנר חנוכה" (שבת כג), ואם אין שם אורחים מה יש צורך להדליק, "ושמא מפני שהיא בית דירה לחזן הכנסת נהגו כן", ואם כן השתא דלית להו בית דירה אין להדליק. ושכן הוא בספר התניא" (סימן ל"ה, וידוע שהוא קיצור שבולי הלקט). ומבואר מדברי בעל העיטור להדיא שבהדלקה שבבהכנ"ס יוצא ידי"ח חזן הכנסת שגר שם, וכן האורחים שישנים בבית הכנסת, ועל אחת כמה וכמה הדר בבית הכנסת, וקבע את סלון ביתו למקום תפילה לרבים, ואותו הסלון משמש גם לסלון ביתו וצרכיו. ושאר ראשונים ואחרונים לא חלקו על בעל העיטור בעיקר דין זה, אלא רק שאפילו אם אין אדם שדר בבהכנ"ס יכולין להדליק, אבל מודים בעיקר הדין שמי שדר בו יוצא בזה ידי"ח.

עוד יש להוסיף, והנה בחזון עובדיה חנוכה (עמוד מ"ג), התקשה בדברי הריב"ש הנ"ל שיישב המנהג שמדליקים בבהכנ"ס מדין המנהג, כמו שמברכים על ההלל בר"ח, והלא לדידן קי"ל כהרמב"ם (י"א מהל' ברכות ט"ז) שאין מברכים על מנהג, וכן פסק השו"ע (סימן תכ"ב). אם כן אף לעניין הדלקת נרות בבהכנ"ס אין ראייה שמוותר לברך. והביא שתי רי"ץ בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן ק"ג), שאפשר שיש רבים שאין להם בית להדליק נר חנוכה, הילכך מדליקים בבהכנ"ס בברכות והש"צ מוציאם ידי חובתם, והם רואים את הנרות. ומבואר שגם לדעתו ניתן לצאת ידי"ח בהדלקת בהכנ"ס, כי לדידן הדלקת הנרות בבהכנ"ס אינו מצד מנהג בעלמא, אלא יש לה שורש בהלכה, וא"כ כאשר מדליקים בין מנחה לערבית על דעתו של בעה"ב, בביתו המושמש מקום תפילה לרבים, מסתבר שיוצא ידי"ח בהדלקה זו. ואינו יכול להדליק אח"כ נרות בברכה אחרי שכבר הדליקו הקהל. על כן רצוי שאחרי תפילת ערבית שכבר הגיע בודאי זמן הדלקתן ידליק הוא בעצמו, לפני אמירת שיר למעלות, ולא יכנס לחשוש ברכה לבטלה בהדלקה נוספת.⁵

והנה לכאוף יש תקנה בדבר, ע"י שבעה"ב יתכוון לא לצאת ידי"ח בהדלקת הקהל בביתו, בפרט שגם שמן הנרות, הקהל קונים, ויכול אח"כ להדליק נרותיו בברכה. אלא שהב"י (סימן תרע"ז) כתב בשם מהרש"ל בתשובה (סימן פ"ה), שאפילו אדם שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו שמדלקת עליו בביתו, לא כל הימנו, ואינו רשאי לברך. והביאו רבינו הגדול זצוקל"ה בספרו חזון עובדיה (חנוכה עמ' קמ"ט), וסמך עליו סמיכה חזקה, והוסיף שכן פסק הפרי חדש, וז"ל: "יש מן האחרונים שכתבו שמי שאינו רוצה לצאת ידי"ח בהדלקת נרות חנוכה של אשתו, יכול להדליק בברכה, דממילא חל עליו החיוב, וטעות הוא בידם". אבל הט"ז כתב ע"פ דברי תרומת הדשן, שרשאי לעשות כן, כיון שאינו רוצה לצאת בברכת אשתו שלא בפניו, שהרי צריך דעת וכוונת שומע ומשמיע, ולכן אין שום איסור לחזור ולברך. ומרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תרע"ז) כתב שיש לחלק בין שאר מצוות שיוצא רק אם מכוון ליבו לצאת, שבהן הדבר תלוי בו, אבל בנרות חנוכה אין הדבר תלוי בכוונתו כלל, שעיקר המצוה נר איש וביתו, ולכן אפילו לא כיוון לצאת בהדלקת אשתו, הרי הוא פטור מהדלקת ביתו, ויוצא ידי"ח ממילא, ולכן יש בזה איסור ברכה שאינה צריכה כשהחזר ומברך לעצמו. ובחזון עובדיה שם הביא עוד חבל אחרונים שכתבו כן.

ויש להוסיף עוד שאינו יכול לברך מדין ספק ספיקא, ספק אינו יוצא בהדלקת בהכנ"ס, ואת"ל שיוצא, ספק הלכה שאם כיון ליבו שלא לצאת יכול להדליק בברכה. כי הספק השני אינו שקול, והוא רק דעת יחידאה, ורוב הפוסקים הסכימו שאינו יכול לחזור ולברך, כי המצוה היא נר איש וביתו, וכן הסברא נוטה, זאת ועוד הסכמת הפוסקים שלא אומרים בברכה של מצוות דרבנן ספק ספיקא. אלא שבשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סימן כ"ה) כתב שאע"פ שאין

⁵ והנה מבואר בגמרא שבת (כג), שחצר שיש לה שני פתחים צריך להדליק בשניהם מפני החשד, וכן הביא השו"ע (סי' תרע"ז סי' א') שאכסנאי שמדליקים עליו בביתו, אם יש לו פתח בפנ"ע חייב להדליק מפני החשד. בנידוד אין חשש זה מכמה טעמים, ראשית, כיון שפתח א' יש לביתו ולבית הכנסת. ועוד שבלא"ה גם בעה"ב מדליק נרותיו בסלון ביתו בפנינה אחרת, באותה רשות שגם הקהל הדליקו. ועוד שהרי כבר כתב הרשב"א (בתשו' סי' תקמ"א), שעכשיו שנהגו להדליק בתוך הבתים, אינו חייב להדליק אלא באחד מהם, שהכל יודעים שאין מדליקין בחוץ, וכן פסק הרמ"א (סוף סי' תרע"ב). וכ"כ עוד הרבה מהראשונים והאחרונים, ראה בחזון עובדיה (חנוכה עמ' קמ"ד).

עושים ספק ספיקא לברך, מ"מ אין בזה איסור למי שרוצה לסמוך על ספק ספיקא בברכות, ושכן כתבו כמה אחרונים, אך סיים שאין אנו סומכים על ספק ספיקא להורות לכתחילה לברך, וכמבואר בשו"ת יחווה דעת (ח"ה סי' כ"א, עמוד צ"ב והלאה, בהערה).

אשר על כן, מי שייחד את ביתו לבית תפילה, ופתח אחד לביתו ולבהכ"ס, המשמש גם כסלון ביתו, וכן אדם שאין לו בית וגר בתוך הכנסת, לכתחילה ראוי לכבדו שהוא ידליק את הנרות בין מנחה לערבית, ויתכוון לצאת בזה ידי"ח, ויותר טוב שידליק לפני קדיש תתקבל של ערבית, סמוך ונראה לצאת הכוכבים. אולם אם הקהל מקדימים ומדליקים נרות בין מנחה לערבית, אין בעד"ב רשאי אה"כ להדליק נרות בברכה ואפילו בחדרו, אלא ידליק בלא ברכה. מיהו אם מתנה שאינו מתכוון לצאת ידי"ח בהדלקת הקהל, ומדליק אה"כ בברכה, אין למחות בידו.

⁶ והנה הגם שבהדלקה זו לכא' מקיים ב' מצוות, גם מצות הדלקה של בהכ"ס, וגם הדלקה של גר איש וביתו, ובגמרא ברכות (מט.), מבואר שאין עושים מצוות חבילות חבילות, וכתבו תוס' במ"ק (ה:), כדי שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה. נראה דל"ש בניד"ח. ראשית, דהנה מבואר בפוס' שי"א שאדברה הדלקת בהכ"ס והדלקה שבבית, שניהם מאותו שורש ולאותה תכלית כנ"ל, וממילא לא שייך בזה חבילות חבילות. זאת ועוד, הנה מוכח בפסחים (קב:), שהיכן שא"א בעניין אחר, מותר לקיים מצוות חבילות חבילות, וטעם הדבר נראה לפי מ"ש שם רשב"ם שהאיסור לעשות מצוות חבילות חבילות, שע"ז נראה עליו כמשוי. וכל זה שייך דוקא היכן שאפשר, אך אם אי אפשר לא נראה עליו כמשאוי. ולכן בניד"ח שאם מדליק אחרי הדלקת הקהל, נכנס לספק, ואינו יכול לברך על הדלקתו, ראוי לכתחילה שידליק את נרות הקהל, מדין הדלקת בהכ"ס, ויתכוון לצאת בזה ידי"ח.

ועוד, כבר כתבו המפרשים, דלא אמרינן אין עושים מצוות חבילות חבילות, אלא דוקא כשעושה שתי פעולות כאחת, אבל כשעושה שני המצוות במעשה א' אין בזה חשש. דהנה התפארת ישראל (פ"ב דשבת מ"ב) דדקדק על הא דתנן אין מדליקין בשמן שרפה ביו"ט, ובגמרא שם נתנו טעם לדבר, והקשה למה לא אמרו משום שאין עושים מצוות חבילות חבילות. וביאר שדוקא כשעושה ב' פעולות כאחת, כגון כהן שמשקה ב' סוטות כאחת, או מטהר ב' מצורעים כאחד, שייך הדין אין עושים מצוות חבילות חבילות, אבל כשעושה פעולה א', ועל ידה מקיים ב' מצוות אין כאן איסור משום עשיית מצוות חבילות. כעין מי שקם קימה שיש בה הידור לפני זקן ולפני חכם כאחת, שכל שהמעשה אחד לא חשיב כעושה מצוה חבילות חבילות. ובשו"ת אמרי דוד (סי' מ"ב) הביא לזה ראיה מפסחים (ה:), והכהנים בחלה ותרומה, והרי באכילת תרומה מקיים מצוה (שם עג. וכמ"ש תוס' גיטין יב:), והיאך הכהנים מקיימים מצות אכילת מצה ותרומה יחד, אלא שבמעשה א' שפ"ד. והוסיף להוכיח כן מחגיגה (ז: ח.), שיוצאים ידי"ח שלמי שמחה באכילת קדשים. וכ"כ השד"ח (מע' א' כלל ל"ט), שאפשר לצאת ידי"ח משלוח מנות ומתנות לאביונים בבת אחת, כיון שעושה מעשה א', ומתכוון לשני מצוות. וכן מוכח במגילה (ז:). שרבי יהודה נשיאה שלח לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרברא דחמרא, ושלח לו רבי אושעיא בחזרה: קיימת בנו רבינו משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. וכן דקדק בשו"ת בית שערים (או"ח סי' נ"ג), שכאשר הכל נעשה במעשה א' לא שייך אין עושים מצוות חבילות חבילות. וע"ז בזה באריכות במאור ישראל פסחים (קיב:).

ע"ל ע"פ מ"ש מרן רבינו עובדיה יוסף זצוקל"ה בתשובותיו חזון עובדיה (כרך ב' סי' מח בהערה), ליישב הטעם שאין חשש אין עושים מצוות חבילות חבילות, כשמברך שבע ברכות וברכת המזון על כוס א', ע"פ מ"ש הרמב"ם (פ"כ מהל' שבת הלכה י"ג): היה אוכל וגמר אכילתו עם הכנסת שבת, מברך ברכת המזון תחילה ואחר כך יקדש על כוס שני, ולא יברך ברכת המזון ויקדש על כוס אחד, שאין עושים שתי מצוות על כוס אחד, "שמצוות ברכת המזון וברכת קידוש שתי מצוות של תורה הן", וכתב המגדל עוז, שהרמב"ם בא להוציא שבע ברכות של חופה וברכת המזון, שהואיל וברכת נישואין מדרבנן, שפיר דמי לברך אותן עם ברהמ"ז על כוס אחד, והוסיף בחזו"ע שאכן מצינו להמאירי בפסחים (קב:), שמחלק בין ברכות של תורה לשל חכמים, שדווקא קידש וברהמ"ז ששניהם של תורה אין מברכין על כוס אחד, אבל הבדלה שהיא מדברי סופרים אף ביש לו מותר, ושכן דעת הרמב"ם, והאריך בזה מוד' האחרונים. וכמו"כ בניד"ח שמצוות הדלקת נר חנוכה דרבנן, א"כ ל"ש הטעם אין עושים מצוות חבילות חבילות. [וצ"ע כיון שעיקר הטעם שאין עושים מצוות חבילות חבילות, כדי שלא יראה המצוה עליו כמשואי, שממחר לפרוק חבילות מעליו, א"כ אין שייך לחלק בזה בין מצוות דאורייתא לדרבנן, ושמא י"ל כיון שכל דיני דרבנן הם כגזירה, לכן לא חששו עליהם שמא יראה כמשואי, דהוי כעין גזירה לגזירה, וצ"ע].

סימן ה'

האם אפשר להדר בהדלקה כב"ה וכב"ש?

כבוד הרה"ג מוזכה"ר רן יוסף חיים אבוחצירא שליט"א,

מרבין תורה בעיר עפולה.

שלו' וברכה וכט"ס!

אודות שאלתו האם ראוי להדר בהדלקת נרות חנוכה, בנוסף לנרות שמדליק כב"ה בבחינת מוסיף והולך, עוד הדלקה כדעת בית שמאי, בבחינת פוחת והולך, לצאת ידי חובת כל הדעות?

תחילה יש להקדים שאין ראייה לאסור ממ"ש השו"ע (סי' תרע"א ס"ב), "ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר". וכתב המשנ"ב שבין בלילה ראשונה ובין בשאר לילות, שהכל נגררים אצל בעה"ב, אפילו בני הגדולים ומשרתיו, כיון שהם סמוכים על שולחנו בקביעות, הם בכלל בני ביתו. דכל מ"ש השו"ע שלא ידליקו בני ביתו, היינו דווקא בכרכה.

ולכאוף היה מקום להביא ראייה מהביאור הלכה (תרע"א ס"ב ד"ה וי"א), שכתב לצדד שאפשר שהרי"ף שהביא מהגמרא (שבת כא:): המעשה בשני זקנים שהיו בצידן, שנוצר בו מעשה דאותו זקן שעשה כדברי בית שמאי, שבליילה הראשון מדליק שמונה נרות, ופוחת והולך, משום שעניין זה לא נכנס כלל בכל מה דקיימא לן בעלמא במחלוקת ב"ה וב"ש הלכה כב"ה, מפני שכאן אינם חולקים בעניין הלכה, אלא בעניין הידור בעלמא, ולזה הביא מה שאמר רבי יוחנן על שני זקנים. ומשמע שהיו בימיו שכבר נפסק בעלמא להלכה כב"ה, ואפילו הכי זקן אחד עשה כב"ש. וסיים הביאור הלכה: "אכן מדלא הוזכר דבר זה בשום פוסק, אין לצרף דבר זה להלכה כלל, ולא כתבתי רק לעורר לב המעיינים". אולם הריטב"א (שבת כא:) תנא דמסייע לביאור הלכה, שכתב ליישב היאך אותו זקן עשה כדברי ב"ש, וז"ל: "ואפילו למאן דאמר שהעושה כדברי ב"ש לא עשה כלום, או חייב מיתה כדאיתא בברכות (יא.), שאני הכא שאין מחלוקתם אלא להידור מצוה בעלמא". והנה הראב"ה (ח"ג סי' תתמ"ג) כתב, ונהגו העם ככית הלל. והקשה מרן הראש"ל הגאון המפורסם מוה"ר יצחק יוסף שליט"א בספרו הבהיר ילקוט יוסף (הנד"מ עמ' ק'), דצ"ע דבלא"ה הלכה כב"ה, ומה הפשט שנהגו העם כב"ה? ותירץ כאמור דשמו מטעם שאין כאן מחלוקת לדינא בין ב"ה לב"ש, וכל המחלוקת רק לעניין הידור, ומודים ב"ש וב"ה שרשאי לעשות כאשר יחפוץ, ולא נחלקו אלא מה ראוי יותר לעשות, לכן בזה לא שייך קביעות הלכה, והביא לזה סמך מדברי הריטב"א והביאור הלכה הנ"ל. ולכאוף לפי"ז, מאחר וכל מחלוקתם רק לעניין הידור מצוה, אין להזניח מי שיהדר להדליק כב"ה וגם כב"ש.

אלא שנראה למעשה דמ"מ אין לנהוג כן, חדא לפי שאז נראה הדבר כתרתי דסתרי, ומצינו בהלכה בכמה מקומות שאין לעשות דבר שאפילו רק נראה כסותר את עצמו, ועיין תוס' ברכות (ב. ד"ה מאמתי), ועוד כבר אמרו רבותינו (אבות פ"א ט"ז), עשה לך רב והסתלק מן הספק.

עוד יש מקום לחשוש שמאחר והמנהג כב"ה, יבואו לומר שעובר על דברי ב"ה, ומצאתי סמך לדבר בשיבולי הלקט (עניני חנוכה סי' קפ"ו), אודות מי ששכח ולא הדליק נר חנוכה באחת הלילות, שאין לו תשלומים בלילה אחר. וכתב עוד: "וכן מצאתי שנשאל בזה רבינו יצחק זצ"ל והשיב שעבר יזמו ודחוי הוא, ועוד דהלכה כב"ה, ואם ידליק בשאר לילות יותר נרות, יאמרו הרואים שעובר הוא על דברי חכמים". הרי שכתב שאף אם היה מקום להשלים הדלקת הנר של לילה שלא להדליק, אין לעשות כן מפני הרואים שיאמרו שעובר על דברי ב"ה. ומבואר שלדעת שיבולי הלקט

ורבינו יצחק, אסור לעשות כדברי ב"ש גם לעניין הידור נרות חנוכה, ונראה שאף הריטב"א והראב"ה מודים בדבר, כיון שכבר נהגו העם להדר כב"ה.

עוד יש להביא ראיה לאסור, שאף הריטב"א שכתב שלא נחלקו ב"ה וב"ש בנרות חנוכה בהלכה אלא בהידור, היינו דוקא לעניין שהרוצה לעשות או כב"ה או כב"ש עושה, אבל כאשר בא לקיים כדברי שניהם, על זה אמרו להדיא בתוספתא (פ"א דיבמות) ובירושלמי (ברכות א' ד' ועוד), "לעולם הלכה כדברי בית הלל, הרוצה להחמיר על עצמו לנהוג כדברי בית שמאי וכדברי בית הלל, על זה נאמר (קהלת ב'), הכסיל בחושך ילך".

בברכת יגדיל תורה ויאדיר

יוסף חי סימן טוב

פעיה"ק ירושלים ת"ו.

**מתחילים את בראשית... עם מתיקת התורה!
הספר שיאיד לכם את שולחן השבת**

"אשכול יוסף"

קושיות מרתקות, תירוצים רבים!

• 1000 עמודים גדושים • עריכה משובחת • הסכמות נלהבות

מתוך הסכמת מרן הגר"ד כהן שליט"א
ראש ישיבת "חברון"

"...והוא ספר מיוחד

המביא את אור פרשת
השבוע, ותועלת גדולה הוא
לכל בית של תורה, ואין ערוך
לתועלת בספר זה, והוא זכות
הרבים ממש כאשר הרבה
נהנים ומתענגים על הדברים,
וגם אני מתענג עליהם הרבה,
ובודאי יתקבל באהבה וחיבה
לתועלת ולברכה ולהגדיל
תורה ולהאדירה..."

**כן ניתן להשיג את שאר ספרי המחבר הרה"ג יוסף חי סימן טוב שליט"א
הספרים שקושרים את נפש האדם במתיקות ועריבות התורה:**

• סדרת הספרים "כרם יוסף" על מסכתות הש"ס (6 כרכים)

• "טבעת יוסף" הלכות ומנהגי חופה וקידושין ודרשות לשבע ברכות

• "שאגת יוסף" ענייני סכנה רפואה ופקוח נפש בהלכה ובאגדה

• "המערה" ענייני רשב"י עשרות מערכות מרתקות

בי-ם: "יפה נוף" צומת בר אילן / "הפצת ספרי קודש" דוד 1 / "הספריה הספרדית" מול בנק דואר בוכרים / "ולדמן" בהמ"ד בעלז

בני ברק: משפ' שבתאי ר' עקיבא 44 פינת הרב קוק, טלפון: 03-5796146 (9 באינטרקום).

ביתר: משפ' סימן טוב, רח' בן זכאי 7 - 02-5808831 רכסים: כהן, הערבה 5 פלא' 054-84-89162

אשקלון: חנות "מוריה" העבודה 28. בית שמש: משפ' שחמורוב 052-7606856

אופקים: הרב חזן 0533161507 רח' יוסף קארו 55/4 נתניה: משפ' ארביב, הפרצים 10/2 פלא' 050-41-36465

לבירורים נוספים: 054-84-60007/8 או 02-5373570